

‘Als geluiden heel mooi door elkaar gaan’

Melissa Bremmer en
Annemieke Huisingh

‘Muziek en geluid kan door elkaar. Eén speelt op viool, één op gitaar, dan kan het door elkaar. Muziek is als je heel mooi speelt door elkaar. Muziek is als geluiden heel mooi door elkaar gaan.’ (Amira, 5 jaar)

In Nederland lijkt het alsof het muziekonderwijs gebaseerd is op de gedachte dat kleuters muzikaal nog weinig kunnen en nog niet zo veel weten over muziek. Maar het citaat van Amira laat zien dat kleuters al allerlei ideeën over muziek hebben en misschien wel meer kunnen dan we denken.

Reden voor ons om de proef op de som te nemen en onderzoek te doen voor het lectoraat Kunst- en Cultuur-educatie in Amsterdam. Voor dat onderzoek zetten we een samenwerking op touw met een vakleerkracht/onderwijskundige, een pedagoog/Reggio Emilia-specialist, het strijkorkest Amsterdam Sinfonietta en drie kleuterklassen, groepsleerkrachten en ouders van basisschool De Venser in Diemen. Welk muziekonderwijs sluit goed aan bij de muzikale mogelijkheden van kleuters? Samen ont-

werpen we muziekonderwijs dat aansluit bij het beeld van het competente kind en onderzoeken we de mogelijkheden en moeilijkheden van dit type muziekonderwijs.

Het competente kind

Worden kinderen geboren als een onbeschreven blad papier? Of met een groot potentieel? Wij gaan in dit onderzoeksproject uit van het beeld van het competente kind: het kind dat met alle potenties is geboren om de wereld te onderzoeken en te interpreteren, dat alle ‘talen’ kan leren ‘spreken’ om zich in uit te drukken en mee te communiceren. Denk hierbij aan de taal van het beeld, de beweging, het geluid, de logica en de metafoor – anders gezegd: de poëtische en de wetenschappelijke talen. Recent hersenonderzoek bevestigt dit uitgangspunt en laat bijvoorbeeld zien dat ‘muzikaliteit voor een groot gedeelte gebaseerd [is] op vaardigheden die bij iedereen vanaf de geboorte aanwezig zijn’ (Honing, 2009). Kinderen zijn geboren met een maatgevoel en een relatief gehoor, waardoor zij met een ritmes en melodieën herkennen.

In dit onderzoeksproject proberen we de kinderen te zien als de protagonisten van hun eigen leerproces, ‘van hen kunnen we het beste de dingen leren die over kinderen gaan’ (Loris Malaguzzi, in: Edwards e.a., 1998). Want als we werkelijk denken dat kinderen bij hun geboorte alle potenties bezitten, dan moeten we zoeken naar manieren om de kinderen het voortouw te geven bij het leren en vervolgens heel goed te kijken en luisteren naar wat ze te berde brengen (Huisingh, 2009).

Muziekonderwijs

Kijkend naar het huidige muziekonderwijs voor kleuters, valt een aantal zaken op. Een vakleerkracht geeft vaak een half uur muziekles aan een groep kleuters als geheel. De kleuters zingen liedjes die speciaal voor hen zijn

Foto's: Annemieke Huisingh, musici van Amsterdam Sinfonietta en het team van de Venser

Tijdens de muziekles nemen de kleuters muzikale rollen aan, zoals dirigent

gemaakt (Bresler, 1998). Soms spelen kleuters zelf op Orff-instrumenten. Heel af en toe komen ze buiten het klaslokaal om een concert te bezoeken (Bremmer, 2006). Het uitgangspunt bij dit muziekonderwijs lijkt dat jonge kinderen op muzikaal gebied een vereenvoudigde muziekwereld nodig hebben, omdat we denken dat ze nog weinig kunnen op muzikaal gebied. Maar hoe ziet muziekonderwijs, dat ervan uitgaat dat kinderen al vanaf hun geboorte een gevoel voor maat en melodie hebben, muziek onderzoeken en ermee experimenteren, eruit? Kleuters brengen dan bijvoorbeeld hun eigen muzikale ideeën en vaardigheden in door improvisatie en compositie. Daarnaast nemen ze allerlei andere muzikale rollen aan, zoals die van luisteraar, uitvoerend musicus en dirigent. Ook zingen en luisteren kinderen naar muziek die een verbinding heeft met een bestaande muziekcultuur. Ze mogen voorwerpen en instrumenten onderzoeken die in een muziekcultuur voorkomen, gesprekken voeren met musici en buiten de schoolmuren een concert beleven (De Jong & Van der Heijden, 2005). De binnenwereld van de school is dan verbonden aan de muziekwereld buiten de school.

In de tabel onderaan deze pagina vatten we de uitgangspunten van de twee hierboven beschreven soorten muziekonderwijs samen. In ons onderzoeksproject geeft een vakleerkracht de muzieklessen, maar in dit artikel kijken we juist naar de eerste drie uitgangspunten (inhoud) en zoeken uit wat het oplevert voor groepsleerkrachten. We bespreken dus niet alle uitgangspunten; die worden wel beschreven en geëvalueerd in het onderzoek.

Muziek uit een bestaande muziekwereld

Om een bestaande muziekwereld in de school te brengen, zingen kleuters in het onderzoeksproject allerlei volks- en werkliedjes en luisteren ze naar pop, jazz, klassiek en wereldmuziek die niet speciaal voor hen is ge-

De kinderen mogen op echte viooltjes meespelen met het Amsterdam Sinfonietta

maakt. De musici van Amsterdam Sinfonietta die op bezoek komen, spelen de muziek die zij in hun repertoire hebben en kiezen niet speciaal muziek die 'geschikt is' voor kleuters. Wil een groepsleerkracht een bestaande muziekwereld in de klas brengen, dan kan hij of zij verschillende muziekstijlen uit de eigen muziekcollectie meenemen, met de kinderen beluisteren en hun mening vragen. Zijn er geen musici voorhanden? Op YouTube staat een wereld aan muziekfilmpjes waarop musici uit allerlei culturen te horen zijn die hun eigen muziek spelen. Kinderen hebben ook een verborgen schat aan liedjes die niet speciaal voor hen gemaakt zijn, maar die ze kennen van de televisie, cd's, van thuis of van familieleden en die zij kunnen inbrengen in de klas.

Procedures en artefacten

In het onderzoeksproject maken kleuters in de klas kennis met professionele musici. Ook kan de groepsleerkracht de kinderen in contact brengen met muzikale procedures en artefacten, zoals bladmuziek, muziekstandaards en instrumenten. Er hangt een affiche van een concert in de klas en er is een kist met onder andere partituren, lege bladmuziek en een encyclopedie van instrumenten die de kinderen mogen onderzoeken. Kinderen bezoeken

Conventioneel muziekonderwijs	Muziekonderwijs dat aansluit bij het beeld van het competente kind
Inhoud	Inhoud
'Schoolmuziek' die speciaal voor kinderen is gemaakt	Muziek die een relatie heeft met een bestaande muziekwereld
Muziekonderwijs blijft binnen de schoolmuren	De muziekwereld buiten de schoolmuren verkennen
Eenzijdige rol	Verschillende rollen, zoals die van improvisator, componist, luisteraar en uitvoerend musicus
Didactiek	Didactiek
Liedjes aanleren gebeurt door stukjes van het lied voor en na te zingen	Liedjes worden in hun geheel voorgezongen en muzikale interactie staat centraal
Leren van en met de muziekdocente	Leren van en met volwassenen waaronder muziekdocenten, professionele musici, groepsleerkrachten en ouders
Klassikaal onderwijs	Werken in kleine groepjes en van elkaar leren
Materiaal	Materiaal
Instrumenten die voor kinderen zijn gemaakt	Instrumenten uit een bestaande muziekwereld bespelen

In de klas hangt een affiche van een concert en kinderen maken tekeningen bij de muziek of van de instrumenten

een concert in een concertzaal; ze mogen als 'uitvoerend musicus' op echte viooltjes een stuk meespelen met Amsterdam Sinfonietta en als 'concertluisteraar' naar de rest van het concert luisteren. Ze leren hierdoor de 'impliciete regels' kennen van hoe een 'uitvoerend musicus' en een 'concertluisteraar' zich gedragen.

In veel bibliotheken kun je partituren en muziekencyclopedieën lenen en lege bladmuziek kun je vergroten zodat kinderen er muziknoten in kunnen tekenen. Een concert buiten de schoolmuren bezoeken is soms niet haalbaar, maar groepsleerkrachten kunnen met de kinderen een concert op dvd bekijken en met de kinderen uitpuzzelen wat de musici doen, wat de luisteraars doen. De kinderen spelen vervolgens de rollen van musici en luisteraars na. Groepsleerkrachten kunnen de kinderen uitnodigen om hun eigen ideeën over wat de begrip- pen muziek, concert, instrumenten en musici inhouden, te formuleren en onderling te bespreken.

Michael, 5 jaar: 'Die hele groep heette een vader-viool [cello]. De kleinere viool, die is de moeder [alt-viool]. Waar wij op speelden zijn de kindjes-violen.'

Verschillende muzikale rollen

In het onderzoeksproject mogen de kinderen verschillende muzikale rollen onderzoeken. Hierboven zijn al de rollen beschreven van 'uitvoerend musicus' en 'concertluisteraar'. Maar de kleuters mogen ook vrij experimenteren met muziek, eigen composities bedenken, noteren en weer uitvoeren. De compositiestrategie 'thema en variatie' vormt de leidraad: de kinderen bedenken een melodietje en proberen daar door kleine veranderingen, bijvoorbeeld een ander geluid, een variatie op te maken. In iedere muzikles is er ook ruimte om te improviseren zowel als gehele groep, in groepjes als op individueel niveau. Groepsleerkrachten kunnen ook kinderen in de rol van improvisator en componist stimuleren. Om met de compositiestrategie thema en variatie te wer-

ken, kan een groepsleerkracht aan kinderen vragen of zij hun eigen naam (thema) op verschillende manieren kunnen zingen (variatie). De groepsleerkracht kan ook een lied zingen, halverwege stoppen en vragen of een kind zelf een eigen einde aan het lied wil bedenken. Of kinderen spelen een zelfbedacht refrein op instrumentjes en het couplet wordt ingevuld door een improvisatie van een individueel kind.

'Een concert is: dat iedereen viool moet spelen, dat je gaat buigen, dat je heel goed viool kan spelen, dat kan ik wel, ik wil op muziekles gaan en op voetbal.'
Philiandro, 5 jaar

Dit onderzoek roept nog veel spannende vragen op over hoe je muziekonderwijs dat aansluit bij het beeld van het competente kind kunt vormgeven. Het is een rijke vorm van muziekonderwijs dat de muzikale potenties van kleuters op verschillende manieren aanspreekt en waarbij kinderen met elkaar en volwassenen muziek mogen onderzoeken zoals die in een bestaande muziekwereld verschijnt. Dit onderzoek is echter een begin: nieuwe experimenten en nieuw evaluatief onderzoek kunnen deze muziekonderwijsontwikkelingen verder brengen. ☀

Meer informatie

Een verslag van het volledige onderzoeksproject vind je onder:

- www.ahk.nl/fileadmin/download/ahk/Lectoraten/Kunst_en_cultuureducatie/muziek-is-als-geluiden.pdf
- De website van 'Toeval gezocht' toont een soortgelijk muziekproject als hierboven beschreven en ook enkele beeldende projecten. Kijk op: www.toevalgezocht.nl

Literatuur

- Bremmer, M. (2006). *Amuze Muziek Scan Primair Onderwijs*. Amsterdam: Lectoraat Kunst-en cultuureducatie.
- Bresler, L. (1998). 'The genre of School Music and its Shaping by Meso, Micro, and Macro Contexts'. In: *Research Studies in Music Education*, 11.
- Edwards, C., Gandini, L., & Forman, G. (1998). *De honderd talen van kinderen*. Amsterdam: SWP.
- Huisingsh, A., Hulshoff Pol, R., & Bomen, van den, E. (red.) (2009). *Toeval gezocht. Kunst, kunstenaars en jonge kinderen*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Honing, H. (2009). *Iedereen is muzikaal*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam.
- Jong, L. de, & Heijden, A. van der (2005). *Gevangen in een schelp. Ontwikkelingsgericht muziekonderwijs in de onderbouw*. Groningen: Noordhoff Uitgevers.